

ŽIVLJENJE IN POSLOVANJE NEKATERIH PERONIJEV V SREDNJEVEŠKEM PIRANU

DARJA MIHELIC

Po ohranjenih virih si lahko predstavimo kolikor toliko zadovoljivo sliko življenjskega utripa srednjeveškega Pirana šele v osemdesetih letih 13. stoletja.¹ To je obdobje ustaljevanja beneške nadoblasti nad zahodnim, obmorskim delom Istre, katere notranjost so imeli v posesti Goriški in kasneje Habsburžani.² Življenje tedanjega Pirana so poleg omenjenih političnih v veliki meri usmerjale tudi naravne danosti: plodno, vinorodno zaledje in morsko okno v svet.³ Različni politični činitelji v zaledju, razdrobljenost posesti med mesta in fevdalce, obdavčitve in nevarnosti suhozemnih poti so oteževale povezave Pirana z notranjostjo.⁴ Na drugi strani je pomorske povezave mesta poleg drugih tveganj omejeval monopolistični položaj Benetk. Kljub temu pa je morje tedaj med deželami na različnih obalah predstavljalo pot in ne prepada. Zato tudi ni čudno, da so v Piran prihajali številni tujci z druge obale Jadrana. To so bili zlasti poslovneži, ki so se neredko v mestu ustalili in si pridobili pravice meščanov.

Kronika je že pred časom pisala o vlogi in delovanju tujcev — Florentincev predvsem v finančnem življenju srednjeveškega Pirana.⁵ Morda bi si bilo k temu zanimivo ogledati še drugo plat: kako so se doseljenci v Piranu znašli v vsakdanjem poslovanju. Predstaviti želim toskansko družino Peronijev, ki je bila po vsestranosti in uspešnosti poslovanja svojih članov izredno opazna od zadnjih desetletij 13. do druge polovice tridesetih let 14. stoletja.

Najstarejši podatek, ki sem ga zasledila v piranskem arhivu o enem izmed njih — bil je to Lapo, sin Rainerija Peronija iz Firenc — je kar se da »obetaven«. Gre namreč za ženitno pogodbo.⁶ To gotovo potrjuje dolgoročneje načrte Florentinca, da se v Piranu ustali. Njegove težnje po družbeni uveljavitvi v mestu nakazuje socialni izvor njegove izbranke Istrije. Bila je namreč potomka znane piranske plemiške rodbine Apolonijev.⁷ Dota, ki jo je prinesla v zakon, ni bila posebno velika. Obsegala je vinograd s pritliklinami v zaledju Pirana na področju »Pačugum« (danes Pacug), vrt v Marčani ter 3 beneške marke,⁸ katerih izplačilo je bilo razdeljeno na dva roka v dveh letih. Ob poroki je dobila posteljnino ter po tedanji navadi še hišno opremo (»infra domus«). V tako opremo so pogosto sodili (bakren) kotel, (železna) veriga za obešanje kotla,

klop, vinski sodi, prt ipd. K bali je bila všeta tudi obleka, tunika iz svilenega damasta (»camore«). Vse naštetu premoženje se v pogodbah o doti pa tudi v oporokah pogosto pojavlja. V tedanjem času so vsi omenjeni predmeti predstavljali precejšnjo vrednost. Taka poročna tunika je stala npr. od 5 do 10 liber (malih denarjev). Za isto vsoto bi tedaj kupec lahko dobil 5 do 10 urn (po. pribl. 80 litrov⁹) vina. Kljub temu pa je marsikater bogataška hči prinesla v zakon več nepremičnin in gotovine kot Istrija. Omenjena pogodba je bila sklenjena v piranski cerkvi Sv. Štefana.

Poslovno je bil Lapo zelo uspešen. Z bratom Gracijem sta se v osemdesetih letih 13. stoletja preizkusila in potrdila na najrazličnejših področjih gospodarstva. Največ sredstev sta vlagala v trgovino. Oba sta se ukvarjala s prodajo žita, ki je v Piranu vedno našlo hvaležne odjemalce. Proizvodnja žita je bila šibka točka piranskega gospodarstva. Čeprav je občina strogo nadzorovala domačo proizvodnjo¹⁰ ter količine žita, ki so ga domačini prinesli od drugod,¹¹ in čeprav se žito tujcem ni smelo prodajati brez dovoljenja podestata,¹² je bil Piran primoran žito uvažati. Za protiutež uvoženemu žitu je imel na razpolago vino, olje in sol. Piranski kupci so zlasti Laponu žito pogosto odplačevali v olju domače proizvodnje. Toskanska brata sta trgovala in prekupčevala z vinom, ki je bilo ob olju glavno bogastvo piranskega zaledja. Bila sta med tistimi premožnejši, ki so od občine jemali v zakup dohodke od »tabern« in ostale prodaje vina na drobno, dohodke od gostinske obrti,¹³ pekarij,¹⁴ pravico do prodajalne (»stacio«), v kateri sta prodajala različne tkanine, sol, kože

V prodaji žita je bila vloga obeh Florentincev dokaj opazna, čeprav nista bila niti edina niti največja prodajalca tega živilskega blaga. Popolno prevlado v preskrbi Pirana z žitom je namreč imel (sodeč po ohranjenih virih) v osemdesetih letih trgovec Martinus Lunganus iz Caorla. Vendar pa tudi pomen Lapon in Gracija v žitni trgovini ni zanemarljiv. V letu 1285 sta npr. na kredit prodala žita za malo manj kot 130 liber.¹⁵ To bi pri približni ceni žita 30 soldov (sold je dvajseti del libre) za star (83,32 litra¹⁶) znašalo blizu 87 starov žita, prodanega na up. Naslednjega leta je ta vsota znašala celo čez 140 liber,¹⁷ kar bi bilo nekaj pod 95 starov. Na žalost nimamo podatkov o izvoru in dovozu tega žita.

Lapo je v decembru 1286 kupoval večje količine olja, ki ga je (z žitom ali denarjem) plačal vnaprej. V začetku januarja 1287 naj bi od svojih dolžnikov — prodajalcev — prejel nad 10 urn olja (cena ki so jo v drugi polovici leta 1286 kupci plačevali za urno olja, je znašala od 4 liber do 4 liber in 7 soldov¹⁸). Tega olja seveda ni potrošil sam, spet pa ne vemo, na katerem trgu je zanj našel odjemalce. Občina je nadzorovala izvoz večjih množin olja. Za natovorenje olja v količinah nad 3 urne na ladje ali tovarne živali z namenom, da bi ga odpeljali iz piranskega okoliša, je bilo potrebno podestatovo izrecno dovoljenje.¹⁹ Nikjer ni omenjeno, da bi Lapo tako dovoljenje dobil. Verjetno je šel sam z oljem trgovat na tuje. O tem in o smeri njegovih trgovskih potovanj pa pregledani viri ne dajejo podatkov.

Poslovanje Lapona in Gracija je bilo raznolično tudi na področju vinske trgovine. Brata sta pogosto kupovala večje količine vina, redkeje pa sta ga prodajala. Vino sta ob nakupu običajno plačevala takoj, v primerih prodaje na debelo pa sta ga (sodeč po virih) kupcem pogosto dajala na kredit. Na tak način sta večkrat prodajala vino, ki ga je kupec odpeljal prodan na trgovsko potovanje, »viagio«, »viaticum«. Tudi za natovorenje vina v množinah nad 3 urnami z namenom izvoza iz piranskega področja je bilo potrebno podestatovo dovoljenje (gl. op. 19). Smeri vinske trgovine so pogosto vodile čez morje v italijanske dežele. Tam je trgovec, ki je v Piranu na kredit nabavil »vinum viaticum«, vino prodal ter se z izkupičkom vrnil v Piran. V določenem roku (osmih dni do enega meseca) po vrnitvi je prodajalcu vina iz Pirana plačal že ob nakupu določeno ceno. Tveganje in dobiček potujočega trgovca pri tem poslovanju prodajalca nista prizadela. Računal je lahko le na vnaprej dogovorjeno plačilo za prodano vino. V nakupe vina je Lapo vlagal visoke vsote. 20. decembra 1283²⁰ je npr. od šestih prodajalcev nakupil 200 urn vina za 200 liber, ki jih je plačal takoj. Z nakupljenim vinom sta Toskanca gotovo tudi sama odhajala trgovat drugam. Taka trgovska potovanja so pomenila določeno tveganje, ki je prinašalo dobiček ali izgubo. Za izkupiček od vina (in olja), prodanega na tujem, sta verjetno kupila žito, ki sta ga nato pripeljala v Piran in ga tam tudi prodala. Gracij je včasih tudi sam na kredit kupil »vinum viaticum«, gotovo z namenom popotnega trgovanja.²¹ Tik pred koncem osemdesetih in v začetku devetdesetih let 13. stoletja tudi Laponu trenutni finančni položaj ni dopuščal vnaprejšnjega plačevanja kupljenega vina.

Tako se je v novembru 1289 pri nakupu vina zadolžil za 77 liber in 12 soldov.²²

Gracij je v letih 1283 do 1288 zelo pogosto nastopal kot upnik za »vinum taberne«. Najbrž tu ni šlo za njegovo prodajo vina v gostilni. Verjetneje je od občine vzel v zakup dohodek od drobne razprodaje vina. Svoje dohodka od gostiln, mesarije, solin, ribiških področij, »hostarij« (za razliko od navadnih gostiln »taberna«, kjer so točili le vino, je »hostaria« nudila gostu hrano — kruh, vino in prenočišče) in mer je namreč piranska občina na vsakoletni dražbi dajala v zakup najvišjim ponudnikom. Glasnik jih je oklical vsako leto prvo in naslednje nedelje v maju, zadnjo nedeljo maja pa so jih dobili najvišji ponudniki. Pogoji zanje je bil, da so piranski meščani ali da živijo v Piranu dalj kot eno leto,²³ razpolagati pa so seveda morali tudi s precejšnjimi sredstvi. Zakupniki občinskih dohodkov od »taberne« so nadzorovali prodajo vina na drobno in imeli pravico prejeti po 6 soldov od vsake na drobno prodane urne vina.²⁴ Lapona srečamo v taki vlogi leta 1284²⁵ in 1304.²⁶

Gracij je v osemdesetih letih 13. stoletja prodajal različno sukno (»linum«, »lana«, »fustaneum«) v prodajalni (»stacio«). Lapo ga je v vlogi prodajalca te robe zamenjal v prvih letih 14. stoletja. Poleg naštetega je omenjen tudi v zvezi s trgovanjem z lesom.²⁷

Oba brata sta se pogosto pojavljala kot stranki v različnih zadolžnicah, katerih vsebina (trgovina, posojilo itd.) v večini primerov ni razvidna. V zadolžnicah sta v glavnem nastopala v vlogi upnikov, redko dolžnikov.

Kot posojevalca denarja ali prodajalca blaga na kredit sta se večkrat zavarovala pred plačilno nezmožnostjo dolžnika s tem, da sta sprejela v zastavo nepremičnine ali druge vredne predmete. Če je bil dolg pravočasno poravnal, je seveda upnik dolžniku pravice do imetja vrnil. Če pa upnik ni v roku prejel izplačila dolga, je zastavljeno premoženje zapadlo in prešlo v upnikovo last. Na ta način je Lapo novembra 1286 pridobil hišo v piranski četrti »porta Campi«.²⁸ Po piranskem statutu so sicer tujci lahko dobili v last nepremičnine v piranskem okolišu le ob poroki z ženino do to ali kot dediščino, sicer pa ne.²⁹ Kaj pa je vplivalo na to, da je doseljenec prenehal veljati za »forensem« — ali poroka z domačinko ali določen čas bivanja v mestu ali pa je zadoščala že poslovna uspešnost — ni znano.

Na stara leta, ko ni več sam potoval, si je Lapo pomagal s sklenitvijo družabništva (komende³⁰) s partnerji, ki so namesto njega odhajali na trgovska potovanja. Maja 1325 je izročil 4 libre grošev (128 liber malih denarjev³¹) Henricu pokojnega Siverija in Matheu

pokojnega Dominika Zivagle. Šla naj bi v Zadar ali kam drugam, kupila sir ali drugo robo v korist ali škodo obeh strani. Kupljeno bi nato prodala, kjer bi se jima zdelo najbolje. Robe ne bi smela tovoriti proti beneškim uredbam. V roku enega meseca po sklenitvi pogodbe bi z Laponom obračunala svoje poslovanje. Vrnila bi mu vloženi kapital ter tretjino dobička (ali pa mu odračunala tretjino izgube).³² Ta trgovska pot je bila verjetno uspešna, kar je Laponu spodbudilo, da je še istega leta sklenil novo pogodbo. Eden od družabnikov je bil že omenjeni Henricus, drugi pa Čaninus pokojnega Hengaldea.

Z dvema librama grošev sta krenila v »Polissano« ali kam drugam kupit sir, žito ali drugo blago, pač po lastni izbiri. V primerjavi s prejšnjo pogodbo naj bi robo sedaj pripeljala v Piran in jo tam prodala. Uspešnost poslovanja bi družabniki na zgoraj opisani način obračunali 15 dni po njuni vrnitvi.³³ Iz obeh pogodb je razvidno, da Lapo ni s togimi določili »traktatorjema« vezal rok in omejeval njune podjetnosti. Ob trezni presoji obeh potujočih trgovcev je bilo to gotovo kristno za uspešnost posla.

Poleg tega se je Lapo udeleževal tudi na drugih področjih. Aktivna udeležba pri nakupih in prodajah nepremičnin daje slutiti na velikost njegovega premoženja. Gracija srečamo v takem poslovanju redko. Leta 1285 je z bratom kupil vinograd z neobdelano zemljo v »Nucetu« (Nožed),³⁴ 1290 pa je prodal vinograd v »Calcarigni« (Calcarigle).³⁵ Lapo je bil v tovrstnih poslih še okretnejši. Leta 1285 je prodal kočvo v mestni četrti »porta Campi«, kupil pa vinograd z neobdelanim zemljiščem v »Carbonaru« (Karbonar).³⁷ Naslednjega leta je z nakupom svoji posesti pridružil še vrt v Marčani.³⁸ Leta 1305 je na dražbi kupil vinograd v »Cavrigle« (Kaverije).³⁹ Dvajset let kasneje, leta 1325, je kupil dve hiši v Piranu, od teh eno na dražbi.⁴⁰ Kratek čas pred smrtjo, ki ga je doletela v prvi polovici leta 1328, je verjetno kupil še dva vinograda v okolišu »Cellola« (Čedola). Občinski glasnik, ki je moral oklicati prodaje nepremičnin, je ta nakup razglasil z zamudo, šele februarja 1329.⁴¹ V nekoliko drugačni zvezi je omenjen še kot lastnik vinograda v »Calcinaru« (Kalcinar), ki ga je leta 1325 oddal v najem,⁴² ter kot lastnik hiš v piranski četrti »porta Mixana«: te je namreč obravnavala njegova oporoka in pogodbe v zvezi z njo.⁴³ To je seveda le del Laponovega nepremičnega premoženja.⁴⁴ Če bi se našel njegov testament, bi morda lahko dobili popolnejši vpogled v imetje, ki ga je Lapo v življenju nakopičil.

V letu 1295 se je Lapo ukvarjal tudi z živinorejo. Konec maja 1295 je namreč s štirimi partnerji sklenil tri pogodbe o »socidi«,⁴⁵ družbi z živino. Vanje je vložil nad 200 glav odrasle drobnice in nad 150 jagnjet. »Socide« z družabniki, ki so prebivali »in Carso« (Savudrija), naj bi trajale štiri leta in pet mesecev. V takih družbah so morali družabniki (v interesu obeh strani) skrbno paziti na živino, ki se je po preteku trajanja »socide« s prirastkom vred delila. Laponu kot »patronu«, ki je v družbo vložil drobnico, sta v vsaki od omenjenih »socid« pripadli dve tretjini drobnice in njenega prirastka, pastirjem, »socialisom« pa ena.

Vzporedno z razširjanjem poslovanja in rastjo njegovega premoženja je potekal tudi Laponov družbeni dvig. 14. novembra 1301 ga srečamo z vzdevkom »civis Pirani« v vrsti gospodov, ki naj bi si kot zastopniki piranske občine izposodili od Benečana Mihaela Totola 120 liber grošev,⁴⁶ bil je med izbranimi »sapientes«, modreci, ki so leta 1307 sestavljali piranski statut.⁴⁷ Tako je s svojimi (gospodarskimi) zaslugami za mesto uspel uresničiti svoja stremljenja in bil uvrščen v vrste patricijev. Zlasti v dvajsetih letih 14. stoletja se ni več pojavljal brez vzdevka gospod, »dominus«, »ser«. Tudi pri poslu ni bil več navezan na lastno delo, ampak si je lahko privoščil najetega, vnaprej plačanega delavca za pomoč, kot je npr. storil leta 1302.⁴⁸ Posredno se po njegovi smrti omenja njegov nekdanji »servicialis«, ki je bil po poreklu iz Vidma.⁴⁹

Znanih je tudi nekaj podatkov iz njegovega osebnega družinskega življenja. Žena mu je rodila tri sinove, Bonsignora, Gracija in Rainerija. Umrli je pred njim. Lapo se je vnovič poročil z gospo Aldigardo iz rodbine Marchesijev. Tudi sin Bonsignor je umrl pred očetom, zapustil pa je dva otroka, Francisca in Istrijo. Sin Gracij je omenjen le enkrat kot upnik v zadolžnici leta 1303,⁵⁰ to pa je tudi vse, kar nam je znanega o njegovem življenju. Sin Rainerij je podedoval očetov poslovni duh in razširil njegovo dejavnost še na druga področja. V zakonu z gospo Blančo pa ni imel moških potomcev, ampak štiri hčerke, Istrijo, Staxio, Lapo in Catarino.

V pregledanih virih je Laponov brat Gracij poslednjič omenjen leta 1290 (prim. op. 35). Zapustil je sina Mingolina, ki ga sicer še nekajkrat srečamo, v svojem poslovanju pa ni imel kaj prida srečne roke.

Lapo je dal zapisati oporoko 8. novembra 1327,⁵¹ umrl pa je pred majem 1328.⁵² V piranskem arhivu te oporoke žal ni najti. Delitev tako velike dediščine, kot je bila njegova, pa seveda v virih ni ostala brez sledov. Za izvajalki testamenta je imenoval svojo

vdovo, gospo Aldigardo, in vdovo po gospodu Sclavonu de B.lono.⁵³ Njegov glavni dedič je bil edini moški potomec, ki bi še lahko nadaljeval Laponovo linijo Peronijev — vnuk Franciscus. Lapo je zapustil ogromno vsoto 400 liber za blagor svoje duše.⁵⁴ Prav toliko je znašala tudi odpravnina oz. povrnjena dota gospe Aldigarde.⁵⁵ Laponovi nasledniki, Aldigarda, Rainerij in Franciscus so po njegovi smrti sicer še naprej prebivali v hišah četrti »porta Mixana«, vendar so morali zanje plačevati letno najemnino v višini ene marke samostanu Sv. Klare v Kopru. Poravnavam te obveze lahko sledimo do leta 1335 (prim. op. 43). Največje volilo, ki je našlo odmev v virih, pa zadeva Laponovo vnukinjo, Franciscovo sestro Istrijo. Ded ji je zapustil 800 liber, k temu pa še dve obačili iz škrlata, vredni 150 liber, za doto. Njen sprog Marquardus, sin pokojnega Iohanesa plemiškega rodu Petrozna (prim. op. 47) je hladnokrvno izterjeval ženino doto od svaka.⁵⁶ Morda je to vplivalo na Francisca, da si je hitro poiskal nevesto iz bogate rodbine Cavianijev, Marchesino. Tudi njena dota ni bila zanemarljiva, znašala je namreč 600 liber. Da ne bi bil prikrajšan za kak deleč te vsote, je dal Franciscus skupaj z bodočim tastom oceniti dva vinograda, ki sta bila obljubljena nevesti za doto.⁵⁷ S pomočjo ženine dote je Franciscus uspel por terjatve sorodnikov.

Gospa Aldigarda, Laponova vdova, se sama ni ukvarjala z »moškimi« posli. Svoja sredstva je raje izročila v upravo drugim, bolj izkušenim. V začetku leta 1331 je za dve leti vložila 300 liber v trgovanje Francisca Zucharinija na piranskem področju. Dogovorila sta se, da ji bo nato vrnil vložena sredstva in pol dobička (izgube) od poslovanja.⁵⁸ Tudi za oskrbo in delo s svojo živino si je našla družabnika. Leta 1330 je za pet let sklenila »socio« za svojo živino z dvema partnerjema. Za dva vola, kravo in tele so se dogovorili, da se bo korist od dela z živino kakor tudi živina sama s prirastkom vred enakovredno razdelila med obe strani. Drugačni pogoji pa so veljali za telico in tele, od katerih naj bi dve tretjini koristi pripadli Aldigardi.⁵⁹ Laponova vdova je napisala oporoko 5. 3. 1336.⁶⁰ V njej je očitna popolna odtujitev od družine Peronijev: premoženje je namreč namenila svojemu sorodstvu.

Laponova smrt je na drugi strani odprla možnost za razmah podjetnosti njegovega sina Rainerija in vnuka Francisca. Dokler je živel oče (ded), sta namreč poslovala v njegovi senci.

Zlasti Rainerij je dejavnost Peronijev razširil še na nova področja. Tudi on je vlagal sredstva v trgovino. Na področju žitne trgo-

vine se je pojavljal od srede dvajsetih let 14. stoletja dalje, vendar ne kot dovoznik in prodajalec večjih količin žita. Srečujemo ga kot kupca nekaj starov žita letno, pri čemer je račune poravnaval vnaprej. Le v letu 1325 je večkrat nastopil kot prodajalec rži.⁶¹ Pripomniti je treba, da uvoz in prodaja žita v 14. stoletju v Piranu skoraj nista bila več prepuščena nenačrtnim pobudam žitnih trgovcev, marveč ju je vzela v roke občina. Njeni zastopniki so nabavljali ali naročali dostavo velikih količin žita, ki so ga shranili v občinski žitni kašči, »fonticu«.⁶² Upravnik te kašče in njegov pomočnik sta o nakupu in prodaji občinskega žita vodila lastno evidenco dohodkov in izdatkov,⁶³ ki pa, žal, ni ohranjena. Vpogled v nihanje žitne trgovine in pomen posameznih trgovcev v njej ostaja zato okrnjen.

Rainerij se je ukvarjal z grosističnim nakupom vina. Junija 1333 je nabavil 110 urn vina (po ceni 6 grošev — 16 soldov za urno),⁶⁴ 90 urn je plačal takoj. Že čez nekaj dni je del vina na kredit prodal dalje drugemu trgovcu, ki se je odpravljal na »viaticum«.⁶⁵ Srečamo ga tudi kot upnika za dohodek od vina, prodanega na drobno v gostilni.⁶⁶

V primeri z očetom je Rainerij v svoje trgovsko poslovanje vpeljal novo robo, živino in kože. Ta trgovina je usmerila njegovo delovanje proti celinskemu zaledju. Dokaj številne pogodbe z družabniki, ki jih je pošiljal s svojimi sredstvi na trgovska potovanja, kažejo na to, da se je v svojem poslovanju ustalil v vlogi »stansa«, medtem ko je sam redkeje potoval. Prva družba, v katero je že leta 1325 vložil kapital, ne omenja trgovskega blaga, ampak pušča potujočima družabnikoma proste roke v poslovanju.⁶⁷ Naslednje pogodbe v letih 1328 in 1330 so bolj določne: omenjajo pot v »Sclavonio« ali drugam, namen potovanj pa je nakup živine ter njena dostava in prodaja v Piranu.⁶⁸ V povezavi z Rainerijevo preusmeritvijo na trgovino z živino je tudi dejstvo, da ga pogosto srečujemo kot prodajalca kož.⁶⁹

Poleg omenjenega je nastopal kot upnik še v vrsti zadolžnic, ki so nastale ob njegovem trgovskem ali denarnem poslovanju. Pri tem je zelo verjetno pobiral obresti, kar je bilo za tedanje krščansko miselnost pregrešno. Neredko je prejemal v zastavo nepremičnine.⁷⁰ S temi je na veliko kupčeval, jih kupoval in prodajal.⁷¹ Tudi najemnine od hiš⁷² in (zastavljenih) vinogradov (prim. op. 70) so bile med njegovimi viri dohodkov.

Novost v Rainerijevem poslovanju glede na očeta, ki je povezana z delovnim področjem vinske trgovine, je njegovo poseganje na področje obrti — sodarstva. Podatek o tem omenja, da so nekateri prebivalci Oprtalja

njemu in sinu mojstra Blancha, kletarja iz Pirana, v Sečovlje dostavili doge in dele dna za izdelavo sodov.⁷³

V nasprotju z Laponom je Rainerij izkorščal tudi morsko bogastvo. Ribolov se je v Piranu odvijal po natanko določenih pravilih. Občina je dajala ribiška področja vsako leto v zakup (prim. op. 23), zakupniki pa so iz svojih vrst izbirali nadzornika.⁷⁴ Zakupniki, ki so imeli deleže v ribiških področjih pred Piranom, so smeli tam ribariti (ali dati ribariti) v svojo korist v času med Sv. Mihaelom in koncem marca.⁷⁵ Samo oni so lahko dobre štiri mesece med Sv. Mihaelom (29. septembra) in prvim dnevom štiridesetdnevnega posta (pepelnično sredo) naslednjega leta ribarili z vlečno mrežo med Mogoronom in Pusterlo ter med Sečovljami in Savudrijo.⁷⁶ Pač pa so bila ribiška področja v ostalem delu leta na voljo in uporabo vsakomur (prim. op. 75). Rainerija srečamo med takimi zakupniki »piscarije«. Za odškodnino so zakupniki pravico do ribolova podeljevali dalje izbranim ribičem. Ti so za dovoljenje za ribolov plačali včasih vnaprej dogovorjeno vsoto, včasih pa so po družabniškem načelu (ki je vključevalo določeno tveganje) zakupniku izročili dogovorjen del (iztržka od) ulova. Rainerij se je gotovo posluževal drugega, morda pa tudi prvega omenjenega načina.⁷⁷

Druga panoga, ki jo omogoča morje, je solarstvo. Na osvojenem področju so Benetke vsiljevale svoj monopol ter omejevale in nadzorovale proizvodnjo soli. Če odmislimo tega vrhovnega oblastnika, je imela višje lastništvo nad solinami v Piranu občina. Od njih je pobirala sedmino donosa.⁷⁸ Tudi ta davek je letno dajala v zakup (prim. op. 23). (Pogojni) lastniki so soline pogosto oddajali v najem. Najemnik je za svoje delo običajno prejel določeno vsoto v denarju ter polovico pridobljene soli, od katere je bila že odtegnjena občinska sedmina. Lastniku solin je za plačilo najemnine izročal drugo polovico (ali pač dogovorjen delež) soli. Redkeje je najemnino plačeval v vnaprej določeni vsoti denarja ali soli. Rainerij je za najemnino oddanega dela solin zahteval plačilo v določeni količini soli.⁷⁹

Pogosto je najemal tujo delovno silo,⁸⁰ njegovo družbeno veljavo pa v letu 1336 potrjuje vloga izterjevalca, ki naj bi od Pirančanov izterjal občinski dolg kreditorju gospodu Sergiju iz Pule.⁸¹

Rainerij napisal testament približno mesec in pol za svojo mačeho, gospo Aldigardo.⁸² Bogaboječi mož je namenil cerkvi vrsto volil (denar za blagor svoje duše, za maše, olje, vosk), od katerih je zanimiva zapuščina 40 liber za duše tistih, od katerih je po krivici je-

mal dohodke. Da bi odkupil svojo dušo, je del denarja zapustil tudi revežem.

Po njegovi smrti je vdova gospa Blanca v skladu z izročilom oporoke vračala nekdanjim dolžnikom »male ablata«⁸³ in »usure«.⁸⁴ Razprodala je tudi nekaj nepremičnega premoženja.⁸⁵ V poslu se je kar dobro znašla: ni le sklepala družb za svojo žvino,⁸⁶ najemala delavcev za obdelavo polj,⁸⁷ nastopala kot upnica v zadolžnicah,⁸⁸ ampak je celo nadaljevala z naročili za dele sodov dobavljalcu iz Oprtalja.⁸⁹

Za zadnjega nosilca Laponove veje Peronijev, Francisca, bi mogli reči, da je v uspešnosti poslovanja nekoliko zaostajal za svojim dedom in stricem. Na kredit je prodajal vino (potujočim trgovcem⁹⁰ ali pa gostilničarjem za razprodajo na drobno⁹¹), se pojavljal v vrsti zadolžnic, sklepal družbe za pašo svoje živine,⁹² živahno kupčeval z nepremičninami⁹³ in najemal pomožno delovno silo.⁹⁴ Zlasti do stričeve smrti se je v pogodbah redno pojavljal kot upnik, kasneje pa se je pogosto zadolževal. S svojim udejstvovanjem pa je tudi on izpopolnil sliko poslovanja Peronijev. Decembra 1338 je namreč omenjen ob Matheu, sinu pokojnega Pappi del Senno iz Pirana kot soprodajalec (torej dotedanji solastnik) »burcla«, vrste tovarne ladje. Kupec je bil ladjedelniški tesar (»galaffarius«) Bertolomeus Pascualis iz Benetk.⁹⁵

Obenem z Laponovo pa je v Piranu živela in delovala še ena veja Peronijev. Njen prvi in glavni nosilec Nerij bi lahko sodil v Laponovo generacijo, čeprav je bil verjetno nekoliko mlajši. Prvič se je v pregledanih virih pojavil kot upnik »Nerus Toschanus« v zadolžnici leta 1304,⁹⁶ nato pa naslednjega leta kot »Nerus, filius condam domini Peroni« iz Firenc.⁹⁷ Ponovno ga lahko najdemo v virih iz dvajsetih let 14. stoletja. V tem času je že imel vzdevek gospod (»dominus«, »ser«) ter pravice piranskega meščana. Tudi njegovo bogastvo je občina znala izrabiti. Ko se je leta 1329 zadolževala pri zastopniku kreditorja, gospoda Sergija »de castro Pole«, je bil Nerij omenjen v vrsti občinskih porokov upniku.⁹⁸

Kljub pestri sliki Laponovega poslovanja ga je Nerij, sodeč po virih, prekašal po višini sredstev, ki jih je vlagal v poslovanje. Pojavljal se je kot prodajalec žita,⁹⁹ redkeje vina¹⁰⁰ olja,¹⁰¹ tkanin,¹⁰² kož,¹⁰³ za oskrbo svoje živine je »klepal« socide.¹⁰⁴ Pri delu se je pogosto posluževal najetih delavcev.¹⁰⁵ V letih 1328 do 1330 se je redno pojavljal kot zakupnik piranskih ribiških področij.¹⁰⁶ Zanimivo je, da se z ribiči — najemniki, ki jim je dovoljeval ribolov, nikdar ni dogovarjal po načelu družabništva. Od njih je vedno zahteval najemnino v vnaprej določeni višini.

Izredno široko je bilo tudi njegovo poslovanje z nepremičninami. Za ponazoritev omenimo le, da je v aprilu 1330 kupil hišo za 130 liber,¹⁰⁷ v novembru hišo s kuhinjo zadaj za 290 liber,¹⁰⁸ ter še eno hišo na dražbi za 216 liber;¹⁰⁹ v decembru istega leta je prodal hišo za 300 liber,¹¹⁰ drugo s kuhinjo pa za 400.¹¹¹ Nepremičnine so mu omogočale tudi sprejemanje najemnin in zakupnin.¹¹²

Ob vsem tem je izredno veliko sredstev vlagal v posojila (»mutuum«). Samo v letu 1329 je seštevek kreditov (za trgovino s premičinami) in posojil, za katera je bil upnik, znašal bajno vsoto nad 1000 liber. V primerjavi z Laponovim najuspešnejšim letom (1286, ko je nastopal kot upnik za nekaj več kot 170 liber) so bile Nerijeve investicije skoraj šestkrat večje. Upoštevati pa moramo, da so podatki za Nerijev čas številnejši. Lapo je posloval v Piranu le nekaj mesecev na leto, s posojili pa se je le malo ukvarjal. Zdi se, da je tehnika trgovanja in kreditiranja od osemdesetih let 13. do dvajsetih let 14. stoletja doživela precejšnje spremembe.

Tudi Nerij je bil dvakrat poročen. Imel je štiri sinove, Iohanesa, Lapona, Marka in Perona ter hčerko Dolceto. Ko so odrasli, je bil včasih od njih prav neočetovsko posloven. Ko je v letu 1328 občini poravnal dolg za sina Marka, je kot zastopnik Markove matere, gospe Glirose, zahteval uradno dovoljenje, da si sme stroške povrniti iz sinovega imetja.¹¹³ Umrli je pred 19. aprilom 1333. Zapustil je ovdovelo drugo ženo Antolino, ki je skupaj z Laponovim vnukom Franciscom izplačevala nekdanjim dolžnikom pokojnega moža »male ablata«.¹¹⁴

Od sinov se v poslu nihče ni posebej uveljavil. Razen Perona so se ostali trije pojavljali v glavnem kot dolžniki. Zaradi terjatve so jih večkrat sodno klicali na odgovor. Kadar se dolžniki tudi po tretjem pozivu niso javili in poravnali dolg, so morali plačati posebno globo (poleg tretjinske, ki je bila posledica prekoračenja roka za poravnavo). Trije Nerijevi sinovi so doživeli take neslavne postopke.¹¹⁵ Pri Laponu je neporavnani dolg sprožil uradno dovoljenje upniku do posega v njegovo premoženje, v skrajni posledici pa celo zaplembo pridelka njegovega vinograda.¹¹⁶ Kdo je bil kriv teh poslovnih neuspehov, ali nesposobnost upravljanja s premoženjem ali mačehovski odnos nove domovine, pa ostaja za zdaj nejasno.

OPOMBE

1. To je čas, ko se običajnim listinskim virom v Piranu pridružijo še notarske knjige (v naslikajo razdobje od 1281 do 1320. Od 1325 je no-

daljevanju NK). Notarji so vanje v skrčeni obliki vpisovali vsebine listin. Te knjige (zaradi neenakomerne ohranjenosti) različno podrobno tarskim sledila serija vicedomskih knjig (v nadaljevanju VK). Funkcija piscev teh knjig, vicedomov, se je za razliko od notarjev postavljala v isto vrsto z občinskimi uradniki. Vse originalno gradivo, ki sem ga pri delu uporabljala, hrani piranski arhiv (v nadaljevanju PA). Za opozorila in podatke se zahvaljujem dr. F. Gestrinu, dr. M. Pahorju, J. Peršiču in M. Žvanut. — 2. Za zgodovino Istre poleg splošnih del prim. C. de Franceschi, *L'Istria* — note storiche, Parenzo 1879; B. Benussi, *Nel medio evo, Pagine di storia istriana*, Parenzo 1897; isti, *L'Istria nei suoi due millenni di storia*, Trieste 1924; S. Rutar. *Pregled isterske zgodovine*, Samosvoje mesto Trst in mejna grofija Istra, Slovenska zemlja II. del, Ljubljana 1897, 230—280; W. Lenel, *Venezianisch—Istrische Studien*, Schriften der Wissenschaftlichen Gesellschaft in Strassburg 1911; D. Gruber, *Povijest Istre*, Zagreb 1924; G. de Vergottini, *Lineamenti storici della costituzione politica dell'Istria durante il medio evo* I, Roma 1924, II, Roma 1925; M. Kos, *Istra in Slovensko Primorje v zgodovini*, Od naselitve do konca 18. stoletja, Slovensko Primorje in Istra, Beograd 1953, 40—62; V. Bratulić, *Pregled povijesti Istre*, Rijeka 1954. — 3. Prim. A. Melik, *Slovenija*, Geografski opis II, Opis slovenskih pokrajin 4, Slovensko Primorje, Ljubljana 1960, 67—71, 144—146. — 4. Prim. F. Gestrin, *Trgovina slovenskega zaledja s primorskimi mesti od konca 13. do konca 16. stoletja*, SAZU, Razred za zgodovinske in družbene vede, Dela 15, Ljubljana 1965. — 5. Prim. J. Peršič, *Florentinec Franciscus Benzini, bankir v Piranu (1338—1348)*, Kronika 23/1975, 138—148; isti, *Družba florentinskih bankirjev Soldanieri in Piran*, Kronika 25/1977, 12—18. — 6. Zapisana je bila 1. 6. 1282; 3. 5. 1290 je notar Sclavionus condan Bilonis to pogodbo obnovil, prim. PA, NK 6, f(olio) 22'. — 7. Zastopnika te družine najdemo med sestavljalci piranskega statuta leta 1307, prim. C. de Franceschi, *Gli statuti del comune di Pirano del 1307 confrontati con quelli del 1332 e del 1358*, Venezia 1960, uvod k prvi knjigi statutov, 18; gl. še M. Pahor, *Socialni boji v občini Piran od XV. do XVIII. stoletja*, Ljubljana—Piran, 1972, 27—32. — 8. V dvajsetih letih 14. stoletja je marka znašala 8 liber, prim. PA, VK 1, f. 99'—100'—16. 10. 1325. — 9. Prim. F. Gestrin, *Pomorstvo srednjeveškega Pirana*, SAZU, Razred za zgodovinske in družbene vede, Dela 21, Ljubljana 1978, 124. — 10. Piranski statut je določal, da so morali piranski prebivalci dati popisati svoje žito, ki so ga pridobili v piranskem okolišu, v roku osmih dni po tem, ko so ga raztovorili v svoji hiši, prim. C. de Franceschi, n. d., 9/36, 133. — 11. Pirančani so morali dati popisati tudi žito, ki so ga pripeljali od zunaj v piransko področje in ga tam raztovorili, v roku treh dni po tem, ko so ga raztovorili ali pripeljali v Piran, prim. C. de Franceschi, n. d., 9/37, 134. — 12. Prim. C. de Franceschi, n. d., 9/39, 134. — 13. Gracij je z dvema družabnikoma dal 22. 9. 1288 Lionu Iohanis de Mora

za odškodnino dovoljenje, da sme po lastni izbiri v svoji hiši kuhati in prodajati, komur želi, prim. PA, NK 2, f. 49. — 14. Lapo je bil 11. 6. 1285 upnik za dohodek od pekarije »pancogolarije«, prim. PA, NK 2, f. 16'. — 15. Za lažjo presojo omenimo, da je po ohranjenih virih višina sredstev, vloženih v žitno trgovino v tem letu v Piranu, znašala nad 565 liber. Pri tem je za več kot 385 liber žita prodal žitni trgovec Martinus Lugnanus. — 16. Prim. S. Vilfan, Prispevki k zgodovini mer na Slovenskem s posebnim ozirom na ljubljansko mero (16.—19. stoletje), Zgodovinski časopis 8/1954, 41. — 17. V tem letu omenjajo viri skupno vsoto sredstev, vloženih v žitno trgovino, v višini okrog 600 liber, nad 345 liber od te vsote je odpadlo na Martina Lugnana. — 18. Omenjeni skrajnosti sta najpogostejše omenjeni ceni za urno vina v letu 1286. PA, NK 1, f. 72' — 21. 9. 1286 npr. navaja ceno 4 libre in 7 soldov; PA, NK 1, f. 75 — 24. 10. 1286 pa omenja ceno 4 libre. — 19. Prim. C. de Franceschi, n. d., 9/44, 136. — 20. Prim. PA, NK 1, f. 21'. — 21. Prim. PA, NK 2, f. 38' — 31. 10. 1826. — 22. Prim. PA, NK 5, — 20. 11. 1289 in PA, NK 5, f. 6' — 30. 11. 1289. — 23. Prim. C. de Franceschi, n. d., 9/17, 127—128. — 24. Prim. C. de Franceschi, n. d., 9/11, 124—125. — 25. Prim. PA, NK 2, f. 2a—30. 11. 1284. — 26. Prim. PA, NK 13, 22—30. 10 1304. — 27. Prim. PA, NK 1, f. 14' — 22. 10. 1282. — 28. Prim. PA, NK 2, f. 40 — 29. 11. 1286: dolžnikova hiša je zapadla zaradi neporavnane dolga za žito iz 25. 4. istega leta. — 29. Prim. C. de Franceschi, n. d. 6/20, 87—88. — 30. Za komendo gl. F. Gestrin, Piranska komenda v 14. stoletju, Prispevek k problemu tehnike trgovine v srednjem veku, SAZU, Razred za zgodovinske in družbene vede, Razprave 5, Hauptmannov zbornik, Ljubljana 1966. — 31. V času od 1286 (prim. PA NK 1, f. 73—73 — 2. do 7. 10. 1286, kjer je cena žita istočasno izražena na oba načina) do 1338 (prim. podatke o prodaji žita PA, VK 7, f. 180'—191' — 25. 2. do 11. 3. 1338) je stalni odnos med grošem in malim denarjem 1 : 32. — 32. PA, VK 1, f. 42' — 14. 5. 1325. — 33. PA, VK 1, f. 71 — 18. 7. 1325. — 34. PA, NK 2, f. 23 — 14. 10. 1285; za vinograd in zemljo ob njem sta brata plačala 20 liber. — 35. PA, NK 10, f. 4' — 1. 10. 1290; za izkupiček je prejel 18 liber. — 36. PA, NK 2, f. 16 — 3. 6. 1285; kupčija mu je prinesla 79 liber. — 37. PA, NK 2, f. 20 — 13. 7. 1285; nakup zemljišč ga je stal kar 150 liber. — 38. PA, NK 2, f. 40' — 1. 12. 1286; za vrt je plačal 51 soldov. — 39. PA, listina iz 13. 6. 1305; za vinograd je plačal 92 liber. — 40. Na dražbi je kupil hišo za 240 liber, prim. PA, VK 1, f. 121 — 24. 11. 1325; za nakup druge hiše pa je plačal 18 mark (po 8 liber, prim. op. 8), PA, VK 1, f. 105 — 23. 10. 1325. — 41. Klicar je 12. 2. 1329 objavil, da je Lapo za kupljena vinograda v Čedolj plačal 200 liber, prim. PA, VK 2, f. 225'. — 42. Čevljarskemu mojstru Armanu je dal Lapo 27. 3. 1325 za 6 liber v najem omenjeni vinograd do 1. 11., prim. PA, VK 1, f. 12'. — 43. Za najemnino omenjenih hiš so bili po njegovi smrti dediči, vdova, sin in vnuk, dolžni plačati samostanu Sv. Klare v Koprju 1 marko letne

najemnine, prim. PA, VK 2a, f. 113 — 26. 2. 1331, dalje PA, listini iz 24. 11. 1332 in iz 28. 2. 1334, ter PA, VK 4b, f. 215 — 5. 2. 1335. — 44. To nam dajejo slutiti nekatere omembe Laponove posesti, kadar so drugi Pirančani skušali opisati lego svojih nepremičnin. 16. 8. 1289, je npr. Adalgerius Rufus dal hčerki v doto vinograd »in planu Rexente apud Laponi Toscani et apud viam plubicam«, prim. PA, NK 6, f. 7—8. — 45. PA, NK 9, f. 1'—2 — 29. 5. 1295. Za »socio« gl. D. Mihelič, Socida v Piranu od 1280 do 1340, Slovensko morje in zaledje, Zbornik za humanistične družboslovne in naravoslovne raziskave 2/3, Koper 1979, 63—78. — 46. Pa hrani original listine z omenjenim datumom. — 47. Prim. C. de Franceschi, n. d., uvod k prvi knjigi statuten, 18. — 48. PA, NK 13, f. 12' — 27. 12. 1302; za trinajstmesečno plačo je Lapo plačal delavcu 10 soldov grošev (16 liber). — 49. PA, VK 2a, f. 50 — 4. 8. 1330; omenjeni nekdanji Laponov služabnik je bil Iacobus Furlanus »de Utino«. — 50. PA, NK 13, f. 16 — 18. 9. 1303. — 51. Njegovo oporoko omenja PA, listina iz 28. 2. 1334. — 52. 1. 5. 1328 je že omenjeno prvo izplačilo njegove dediščine: Franciscus je svaku izplačal 300 liber od 800 liber, kar je Lapo zapustil za doto Franciscovi sestri Istriji, prim. PA, VK 2, f. 34. — 53. Prim. PA, VK 2, f. 88 — 21. 7. 1328 in PA, VK 2, f. 124' — 29. 9. 1328. — 54. PA, VK 2, f. 88 — 21. 7. 1328. — 55. PA, VK 2, f. 36' — 3. 5. 1328. — 56. Prim. op. 52, dalje PA, VK 2, f. 112' — 28. 8. 1328 in PA, VK 4, f. 16' — 14. 4. 1333. — 57. Šlo je za vinograda v »Carbonaru« (Karbonaru) in »Vignolah« (Vinjole), prim. PA, VK 2, f. 222 — 8. 2. 1329; ocenjena sta bila na 5 liber grošev in 15 soldov grošev (184 liber). — 58. PA, VK 2a, f. 100 — 29. 1. 1331. — 59. PA, VK 2a, f. 54'—55 — 24. 8. 1330. — 60. PA hrani originalni testament z omenjenim datumom. — 61. Prim. PA, VK 1, f. 38 — 4. 5. 1325; PA, VK 1, f. 42 — 13. 5. 1325; PA, VK 1, f. 52 — 4. 6. 1325; PA VK 1, f. 52 — 5. 6. 1325. 62. PA, listina iz 23. 2. 1327 npr. omenja nakup 200 starov žita za piransko občino v Rialtu. — 63. Upravnik »fontica« je moral vsak mesec pokazati podstatu obračune, prim. C. de Franceschi, n. d., 1/6, 25—27. — 64. PA, VK 4, f. 52' — 3. 6. 1333; PA, VK 4, f. 55 — 8. 6. 1333. — 65. Prodajal je za 8 liber »vini viatici«, prim. PA, VK 4, f. 49 — 12. 6. 1333. — 66. PA, VK 2a, f. 61 — 19. 3. 1330. — 67. V družbo je vložil 40 soldov grošev (64 liber), družabnika naj bi mu pokazala obračun poslovanja 8 dni po vrnitvi; poleg kapitala naj bi dobil še tretjino dobička (izgube), prim. PA, VK 1, f. 97 — 3. 10. 1325. — 68. 20. 7. 1328 je v družbo vložil 3 libre grošev (96 liber, malih denarjev), obračun od preprodaje živine v Piranu bi se izvedel 15 dni po vrnitvi partnerja, dobiček (izguba) bi se delil na dva enaka dela, prim. PA, VK 2, f. 86. Enako pogodbo z istim družabnikom le za nižjo vsoto 50 soldov grošev (76 liber) je sklenil Rainerij 15. 9. 1328, prim. PA, VK 2, f. 121. Pogodba iz 4. 12. 1330 omenja dva vlagatelja sredstev (80 liber), dobiček (ali izguba) bi se delil na tri dele med Rainerija, drugega »stansa« in »traktatorja«, prim. PA, VK 2a, f. 77'. —

69. 2. 9. 1325 je npr. prodal kožo za 20 soldov čevlarju iz Umaga, prim. PA, VK 1, f. 90'. 70. Večkrat je šlo v teh primerih za vinograde, ki jih je lahko (za dogovorjen čas) pustil v obdelavi dotedanjih lastnikov — čolžnikov. Polovica pridelka in stroškov je pripadla Raineriju, polovica obdelovalcu; če dolg ni bil v roku povrnjen, je vinograd zapadel: prim. PA, VK 2, f. 177 — 13. 12. 1328. — 71. 29. 4. 1330 je na dražbi kupil pol vinograda v »Spilugoli« (Špilugola) za 20 liber, prim. PA, VK 2a, f. 19; 24. 2. 1331 je na dražbi kupil pol hiše za 54 liber, prim. PA, VK 2a, f. 116; 15. 12. 1331 je na dražbi kupil vinograd za 50 liber, prim. PA, VK 8, f. 212; 9. 5. 1333 je prodal del hiše in del koč v četrti »porta Domi« ter del vrta v Marčani za 20 liber, prim. PA, VK 4, f. 28'; 21. 6. 1333 je kupil na dražbi pol hiše v četrti »porta Mugle« za 26 liber, prim. PA, VK 4, f. 56—56'; 15. 10. 1335 je na dražbi kupil vinograd na področju »Vignole« (Vinjole) za 34 liber, prim. PA, VK 5, f. 109'; 3. 3. 1336 pa je (spet na dražbi) kupil dva vinograda v »Castignolu« (Kaštinjol) za 107 in 117 liber, prim. PA, VK 5, f. 193. — 72. Prim. PA, VK 2, f. 112 — 21. 8. 1328 in PA, VK 2, f. 236' — 27. 2. 1329. — 73. Kupca sta naročila 300 dog po 16 denarjev (dolžine 6 čevljev po 34,77 centimetrov, prim. F. Gestrin, Pomorstvo... 124) in 100 delov za dno po 17 denarjev, prim. PA, VK 4, f. 155 — 21. 12. 1333. — 74. Prim. C. de Franceschi, n. d., 10/2. 139—140. — 75. Prim. C. de Franceschi, n. d., 10/8. 141—142. — 76. Prim. C. de Franceschi, n. d., 10/7. 141. — 77. Po družabniškem načelu je Rainerij 23. 2. 1335 dal dovoljenje za ribolov šestim družabnikom, kar naj bi mu prineslo četrtino dobička od prodanih rib, prim. PA, VK 4b, f. 219; oddaja dovoljenja lovljenja rib za vnaprej določeno vsoto pa je mogoče povzročila neizplačan dolg 4 liber za »palus« iz prejšnjega leta, ki ga omenja PA, VK 2a, f. 59 — 30. 9. 1330. — 78. Prim. C. de Franceschi, n. d., 9/24. 130. — 79. PA, VK 2, f. 221 — 31. 1. 1329 omenja najemnino 6 (se)starjev solj letno ob Sv. Petru, najemnik pa je moral plačati tudi občinski davek. — 80. Prim. PA, VK 4, f. 4' — 29. 3. 1333. — 81. Prim. PA, VK 6, f. 8' — 15. 3. 1336. — 82. PA hrani originalni testament iz 18. 4. 1336. — 83. Po krivici pobrane dohodke je vdova vračala npr. 18. 7. 1336, prim. PA, VK 6, f. 85. — 84. Vračanje obresti je omenjeno 30. 3. 1337, prim. C. de Franceschi, *Chartularium Piranense. Raccolta dei documenti medievali di Pirano I.* (1301—1350), *Atti e memorie della Società istriana di Archeologia e Storia patria* 46, Pola 1934, št. 120, 141. — 85. Gospa Blaža je 13. 12. 1338 prodala pol hiše v četrti »porta Mugle«, prim. PA, VK 8, f. 112, leto kasneje pa še vinograd, ki ga je Rainerij kupil na dražbi 15. 12. 1331, prim. PA, VK 8, f. 212 — 29. 10. 1339. — 86. PA, VK 7, f. 179 — 2. 2. 1338 omenja sklenitev »socide« za drobnico za pet let; Blaža naj bi po dogovoru krila dve tretjini stroškov in prejela enak del živine in njenih proizvodov. — 87. Prim. PA, VK 8, f. 55' — 24. 7. 1338. — 88. Prim. PA, VK 6, f. 132 — 6. 10. 1336. — 89. Dve tovrstni pogodbi sta npr. iz 29. 11. 1336, prim. PA, VK 6, f. 155 in iz

14. 6. 1337, prim. PA, VK 7, f. 66. — 90. Kot prodajalca »vinu viatici« ga srečujemo zlasti v letu 1330, npr. PA, VK 2a, f. 63' — 30. 10. 1330. — 91. Prim. PA, VK 8, f. 218 — 14. 11. 1339. — 92. Prim. PA, VK 8, f. 240 — 13. 1. 1340. — 93. PA, VK 2a, f. 7' — 18. 3. 1330 ga omenja kot prodajalca vrta, iz PA, VK 4b, f. 207' — 22. 1. 1335 izvemo, da je na dražbi kupil hišo v četrti »porta Mixana«, PA, VK 6, f. 13 — 15. 3. 1336 obravnava nakup polovice vinograda na področju »Arcere«; 28. 7. 1336 je na dražbi kupil pol vinograda z okoliško zemljo v »Noxedu« (Nožed), prim. PA, VK 6, f. 93; na osnovi »intromisije«, pravica do posega v dolžnikovo imetje iz 1. 7. 1336, je Franciscus 28. 7. 1336 izročil na dražbo pol vinograda svojega dolžnika v »Castignolu« (Kaštinjol), prim. PA, VK 6, f. 93; PA, listina iz 15. 2. 1337 omenja še en nakup vinograda »Arcere«, — 94. Prim. PA, VK 2, f. 66 — 12. 6. 1328. — 95. PA, VK 8, f. 110' — 7. 12. 1338. — 96. PA, NK 13, f. 18 — 9. 2. 1304. — 97. PA, NK 12, f. 1—1' — 15. 1. 1305. — 98. PA, listine iz 15. 11. 1329, iz 1. 12. 1331, iz 4. 2. 1333. — 99. Žito je prodajal v januarju 1329 ter v aprilu in maju 1330, prim. PA, VK 2, f. 204—210' — 15. do 29. 1. 1329, ter PA, VK 2a, f. 11 — 5. 4. 1330, in PA, VK 2a, f. 21 — 13. 5. 1330. — 100. 22. 7. 1330 je prodajal »vinum viaticum«, prim. PA, VK 2a, f. 48; upnik za vino je bil tudi v PA, VK 2a, f. 69' — 9. 11. 1330. — 101. Olje je prodajal na kredit v PA, VK 2, f. 130' — 5. 10. 1328. — 102. PA, VK 1, f. 62 — 23. 6. 1325 omenja prodajo »pol-tremoli«, etrurske tkanine. — 103. Kože je prodajal zlasti v letu 1330, prim. PA, VK 2a, f. 62 — 12. 11/1330. — 104. 26. 8. 1330 je dal v »socio« za pet let pet krav. Od te družbe naj bi dobil dve tretjini dohodka in živine, prim. PA, VK 2a, f. 54'. — 105. Prim. PA, VK 1, f. 1 — 1. 3. 1325. — 106. PA, VK 2, f. 86' — 15. 7. 1328 npr. omenja, da je Nerij skupaj z dvema družabnikoma kupil občinska ribiška področja v »Palude maiore«, »Paderni« (Paderno), »Strugnani« (Strunjan) in »Faxani« (Fažan). Zakup jih je stal 50 liber. »Palus maior« so s pravicami ribarjenja med Sv. Martinom in Sv. Petrom 19. 9. 1328 prodali dvema ribičema za 50 liber, prim. PA, VK 2, f. 122'. 6. 1. 1328 je prišlo do prodaje ribiških pravic za Fažan dvema ribičema za 20 soldov grošev (32 liber), prim. PA, VK 2, f. 199. — 107. PA, VK 2a, f. 18 — 30. 4. 1330; naslednjega leta je bil ta nakup preklican, prim. PA, VK 2a, f. 91' — 6. 1. 1331. — 108. PA, VK 2a, f. 67' — 4. 11. 1330. — 109. PA, VK 2a, f. 75' — 11. 11. 1330. — 110. PA, VK 2a, f. 80' — 16. 12. 1330. — 111. PA, VK 2a, f. 82 — 23. 12. 1330. — 112. 3. 10. 1328 je oddal za štiri leta v spolovinski zakup dva vinograda, prim. PA, VK 2, f. 124; PA, VK 2a, f. 80' — 16. 12. 1330 omenja njegov dohodek od najemnine za hišo. — 113. PA, VK 2, f. 94 — 31. 7. 1328. — 114. PA, VK 4, f. 17' — 19. 4. 1333 in PA, VK 4, f. 204 — 9. 1. 1334. — 115. Pravice do dolžnika Iohanesa, ki so izvirale iz zadolžnice iz 10. 10. 1333, je upnik 28. 8. 1337 odstopil drugemu. 14. 11. 1337 je bil Iohanes uradno klican na poravnavo dolga, pa ni prišel, prim. PA, VK 7, f.

140. Še vedno neporavnana zadolžnica je bila obnovljena čez deset let. Zaradi neupoštevanja sodbe o poravnavi dolga iz 21. 5. 1333 je dobil upnik 24. 11. 1335 uradno dovoljenje posega in izplačila svojih zahtevkov iz Laponovega premoženja, prim. PA, VK 5, f. 114. Istega dne so Lapon uradno klical na odgovor za dolg iz 4. 4. 1333; tudi tretjemu pozivu se ni odzval, kar

je imelo za posledico posebno globo, prim. PA, VK 5, f. 118—118'. Tudi za Markovo imetje so si upniki pridobili pravice posegov (»intromissio«), prim. PA, VK 4, f. 30' — 14. 5. 1333, za dolg iz 26. 2. 1333 pa so ga naslednjega leta sodno klicali na odgovor, pa ni prišel, prim. PA, listina iz 11. 2. 1334. Takih primerov bi lahko našli še več. — 116. Prim. PA, VK 8, f. 193' — 28. 8. 1339.

IZ ZGODOVINE OSNOVNE ŠOLE PRI SV. GREGORJU NAD ORTNEKOM

ANDREJ VOVKO

Vzhodno od kraja Ortnek na cesti Velike Lašče—Ribnica se začenja hrbovski greben Slemen, ki s severa zapira sodraško dolino. Po tem grebenu, čigar največji vrh »Nad pogledom« meri 770 m, je raztresenih precej vasi in zaselkov. Središče tega področja je Sv. Gregor (736 m) z župno cerkvijo in šolo. Samostojen vikariat je postal leta 1788, župnija pa 1876.¹

Prebivalstvo Slemen se ukvarja predvsem s kmetijstvom. Ob koncu prejšnjega stoletja je bilo od vsega ozemlja svetogregorske občine 25 % travnikov, 35 % gozdov in 40 % njiv. Glavni dohodek so pomenili gozdovi pa tudi domača lesna obrt. Revščine ni bilo, kočarjev je bilo malo, glavnino prebivalstva so sestavljali premožni posestniki. Za obdelovanje polja so uporabljali izključno vole, konje so imeli le štirje gospodarji. Poleti so se ubadali s pomanjkanjem vode, saj so takrat usahnili skoraj vsi studenci.²

Do osnovne šole so prišli prebivalci Slemen razmeroma pozno, šele leta 1859. Bila je to ena izmed 143 osnovnih šol, ki so jih ustanovili na Kranjskem v obdobju od 1850 do 1870.³ Obdobje, v katerem je bila ustanovljena, označujemo kot obdobje »politične šolske ustave« (po šolskem zakonu iz leta 1805) ali pa tudi kot »konkordatno šolo«, kajti šolsko nadzorstvo je v tem času pripadalo katoliški cerkvi. Začelo se je s krajevnimi, se nadaljevalo z dekanijskimi in škofijskimi šolskimi nadzorniki.

Kako potrebna je bila osnovna šola pri Sv. Gregorju, pr. ča podatek, da je znalo ob koncu 19. stoletja pisati in brati le malo tamkajšnjih prebivalcev, starejših od štiridesetih let.⁴

Zanimivo je, da je začel okrog leta 1843 mladino in odrasle poučevati branja, pisanja in računanja logar bližnje ortneške graščine Pavel Flegar, sicer po rodu Čeh. Poučeval je

v nemščini v eni izmed sob na Hudem koncu št. 6, vasici, oddaljeni kakih 20 minut od Sv. Gregorja. Poučeval je kakih pet let in to pozimi. Vsak učenec mu je plačal po 10 krajcarjev šolnine.⁵

Pobudo za gradnjo šole je dal verjetno takratni vikar Matevž Perčič. Običajni postopek pri ustanavljanju nove šole v tem obdobju je bil, da je dekanijski šolski nadzornik ugotovil zadostno število za šolo primernih otrok v fari brez šole, deželna vlada pa je naročila okrajnemu uradu, naj sproži postopek za ustanovitev šole, ugotovi sposobnost in pripravljenost občine, da preskrbi prostor za pouk in dajatve za učitelja. Pobudo za šolo pa so mogle dati tudi same občine.⁶

Konec leta 1857 je bilo za učitelja, organista in cerkovnika pri Sv. Gregorju že predvidenih 238 goldinarjev 57 krajcarjev letnih dohodkov. V tistih časih so bile vse te tri službe združene, učiteljem pa je bilo na voljo, seveda če so imeli za to sredstva, da si za katero izmed teh opravil najamejo namestnika. Nova šola je zajela otroke iz krajev Andol, Brinovščica, Črnc z Bregom, Gašpinovo, Graben, Grebenje z Jazbino, Sv. Gregor, Hojče, Hudi konec, Junčje, Krnče, Levstiki, Marolče, Maršči, Ortnek, Perovo, Praproče, Pugal, Pusti hrib, Rigelj, Škrlovica, Zadniki z Avžlakom, Zlati rep in Vintarji. Skupaj je bilo 189 šoloobveznih otrok (97 dečkov in 88 deklic). Predvideno je bilo, da bo pouk v slovenščini, občina pa bo za ogrevanje preskrbela nacepljena drva.⁷

Dekanijski šolski nadzornik je konec leta 1859 poročal konzistoriju — škofijskemu šolskemu svetu, da je po obvestilih svetogregorkega vikarja tamkajšnje šolsko poslopje že pripravljeno in opremljeno za učiteljsko stanovanje.⁸ Po želji tamkajšnjih prebivalcev je konzistorij 30. novembra 1859 za prvega za-